

УДК: 341.7/.8:341.67

Bibliid 1451-3188, 21 (2022)

Год XXI, бр. 79, стр. 13-21

Изворни научни рад

Рад примљен 30. 7. 2022. године

Рад одобрен 21. 8. 2022. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2022.21.79.1

ОБНАВЉАЊЕ ЕВРОПСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ И ВРАЋАЊЕ ДИПЛОМАТИЈЕ НА СВЕТСКУ СЦЕНУ

Слободан ЗЕЧЕВИЋ¹

Апстракт: Еворпа је погођена ратом у коме учествују две велике европске земље – Русија са 144 и Украјина са 45 милиона становника. Реч је о значајним светским произвођачима енергената и житарица. Последице рата осећају сви становници Европе, пре свега кроз раст цена, инфлацију и пад стопа привредног раста. Док обе стране остају одлучне при својим позицијама, у исто време поједине истакнуте дипломате, попут Хенрија Кисинџера (*Henry Kissinger*), заговарају повратак дипломатије на међународну сцену. Одржавање светског мира и стабилности у условима пролиферације нуклеарног наоружања, захтева суптилну вештину прављења компромиса, али и постојање свести о сопственим ограничењима.
Кључне речи: Рат у Украјини, ЕУ, санкције, одржање мира, дипломатија, економска криза

1) УВОД

У овом тренутку европски континент погођен је ратом у коме учествују две велике европске земље – Русија са 144 и Украјина са 45 милиона становника. Реч је о значајним светским произвођачима енергената и житарица. Последице рата осећају сви становници Европе, пре свега кроз раст цена, инфлацију и пад стопа привредног раста.

¹ Институт за европске студије, Београд. E-mail: szecovic5@gmail.com

Који су узроци овог рата? После пада Берлинског зида 1989. године и слома Варшавског пакта Западни свет је сматрао да Русија не може имати статус велике силе. Русија је, попут Велике Британије, Француске и Немачке, требала да постане држава средње снаге која признаје вођство САД. У Русији 90-их, у периоду транзиције од социјалистичког ка капиталистичком уређењу, настала је економска криза и пад животног стандарда широких слојева становништва, праћено екстремним богаћањем појединаца. Упоредо је трајао процес прикључивања НАТО пакту биших чланица социјалистичког блока из централне и источне Европе. Руска војна, безбедносна и интелектуална елита разумела је да је реч о процесу опкољавања Русије од стране НАТО пакта до њеног уништења. Приближавање Украјине Западу последњих година схваћено је у овом контексту у Русији као велика безбедносна претња. Компромис у вези са украјинском кризом требало је да доведе до стабилизације ситуације. У том смислу су закључени споразуми из Минска 2015. године, посредовањем челних држава ЕУ (ЕУ) – Француске и Немачке. Споразуми, међутим, нису спроведени у дело. Коначно, 21. фебруара 2022. године Русија је признала независност Доњецке и Луганске области да би одмах потом, 24. фебруара, дошло је до руског напада на Украјину. Овај чин многи важни актери у Европи нису очекивали. Русија није успела у намери да брзом војном интервенцијом обори прозападни режим у Кијеву. Стога је прешла на план „Б”, тј. на освајање источних делова Украјине где живи руско становништво, као и приобаља Азовског и Црног мора. Руска војска, која је много јача од украјинске, због конфигурације терена успорено напредује. Украјинска војска се још увек жилаво држи захваљујући обимној војној и финансијској помоћи Запада, пре свега Сједињених Америчких Држава. Украјинска војна победа краткорочно гледано није могућа без директне војне интервенције Запада. Оваква интервенција би могла да изазове светски рат са несагледивим последицама...

2) ПОЛИТИКА ЕУ ПРЕМА РУСИЈИ У КОНТЕКСТУ УКРАЈИНСКЕ КРИЗЕ

Непосредно после руске војне интервенције у Украјини, ЕУ је осудила исту као пример кршења међународног права и угрожавања територијалног интегритета суверених држава. Европски савет, одржан у Бриселу 24. фебруара 2022. године, закључио је да се морају увести тешке санкције руској привреди и елити, које ће изазвати изолацију без преседана. Западни савез се служи економски санкцијама онда када из различитих разлога не може да води рат против једне државе, истовремено желећи да изрази снажно неслагање са политиком друге стране. У овом случају војни сукоб са Русијом имао би катастрофалне последице, с обзиром на то да се ради о нуклеарној сили чија је војска уз америчку војну силу најјача на свету.

Одлука у области спољне политике унутар ЕУ доноси се у међдржавним институцијама, тј. у Европском савету и Савету ЕУ, и то једногласно (члан 26 и 31 Уговора о ЕУ).² Дакле, по овом питању постигнута је пуна сагласност држава чланица, мада ни ту не треба имати много илузија. Остварено јединство није у потпуности плод самосталне европске воље, већ снажног утицаја америчког савезника. ЕУ је предузела конкретне акције у смислу увођења шест пакета санкција Руској Федерацији.³ Циљ ових рестриктивних мера био је да ослаби економску и војну моћ Русије, односно да је примора да обустави рат и повуче се из Украјине.

Први пакет санкција уведен је већ 23. фебруара 2022. године, као одговор на проглашење независности Луганске и Доњецке области. Односио се на чланове руске Думе који су изгласали независност поменутих области, као и забрану пословања са истим. Руске банке и јавна предузећа њих око 70%, добиле су забрану приступа европском тржишту капитала, што је требало да повећа цену задуживања руске привреде и да доведе до ерозије њене индустријске базе. Европским банкама је забрањено да примају депозите руских грађана у вишем износу од 100.000 евра.

Други пакет санкција усвојен је 25. фебруара 2022. године по покретњу руске „специјалне војне операције у Украјини“. Циљао је руског председника Владимира Путина, министра спољних послова Сергеја Лаврова и чланова Савета за националну безбедност којима је замрзнута имовина у ЕУ. Поред тога, суспендоване су одредбе које су допуштале руским дипломатама и пословним људима да путују у ЕУ без виза. У области енергетике, предузећима из ЕУ био је забрањен извоз технологије, што је требало да спречи модернизацију руских рафинерија. У области транспорта, забрањена је продаја летилица и резервних делова руским авио-компанијама. Руским предузећима ограничен је приступ тржишту компоненти за производњу полупроводника и високотехнолошких производа.

Трећи пакет санкција, од 28. фебруара и 2. марта 2022. године, затворио је ваздушни простор ЕУ за руске летилице. Мером су погођене руске

² Bruno Alomar, Sébastien Daziano, Thomas Lambert, Julien Sorin, *Grandes questions européennes*, SEDES, Paris, 2013, p. 453; Abdelkhaleq Berramdane, Jean Rosseto, *Droit de L' Union européenne*, Montchrestien, Paris, 2010; Joel Rideau, *Droit institutionnel de L' Union et des communautes europeennes*, L.G.D.J., 4 edition, Paris, 2002; Jean Paul Jacque, *Droit institutionnel de L' Union européenne*, Dalloz, 5 edition, Paris, 2009; Слободан Зечевић, *Институционални систем и право Европске уније*, Институт за европске студије, Београд, 2015; *Испричај ми причу о Србији и Европској унији*, Академска књига – Нови Сад, Институт за европске студије – Београд, 2018; Слободан Самарџић, *Европска унија*, Институт за европске студије, Едиција-Анализе, Београд, 1998.

³ European Council, *Press releases and statements*. Интернет: www.consilium.europa.eu, 23.6.2022.

националне авио-компаније али и приватне флоте руских олигарха. Поред тога, замрзнута су средства Руске централне банке у ЕУ, а поједине руске банке искључене су из система плаћања *SWIFT*. Уведене су санкције и против белоруских званичника и забрањен је рад руских медија *Russia Today* и *Sputnik* који су оптужени за ширење дезинформација и пропаганде.

Четврти пакет санкција садржао је нова економска ограничења попут: забране пословања са појединим руским јавним предузећима и пословним људима, тј. Романом Абрамовичем и Германом Каном; забране давања кредита руским грађанима; забране нових инвестиција у руску енергетику; забране извоза луксузних производа у Русију и забране увоза гвожђа и челика из Русије.

Пети пакет санкција, од 8. априла 2022. године, донесен је због наводног масакра руске војске у Бучи и у предграђима Кијева. Забрањен је увоз руског угља у ЕУ, пристајања руских бродова у европске луке, улазак руских друмских превозника на територију ЕУ, увоз руског дрвета, цемента, алкохола и морских производа. Уведене су санкције још против 27 физичких и 18 правних лица и замрзнута су средства неколико руских комерцијалних банака у ЕУ.

О шестом пакету санкција одлучено је 30. маја 2022. године, на састанку Европског савета у Бриселу. Проглашен је ембарго на руску нафту која се увози танкерима. Међутим, на захтев Мађарске руска нафта која се допрема преко нафтовода није била предмет санкција. Овим су заштићени интереси Мађарске, Чешке Републике и Словачке које, с обзиром на то да немају излаз на море, у потпуности зависе од увоза нафте из Русије преко нафтовода *Дружба*. Немачка и Пољска су се обавезале да ће обуставити увоз руске нафте нафтоводом до краја године, што би испоруке нафте из Русије у ЕУ смањило за 90%. Одлучено је и о избацавању *Sberbanke* из система плаћања *SWIFT*. Поред тога санкције су уведене за још 70-ак руских званичника (војна лица одговорна за злочине у Бучи), укључујући и породицу портпарола Кремља Димитрија Пескова. На захтев Мађарске руски патријарх Кирил је изузет са ове листе. С обзиром на то да је украјински бруто друштвени производ услед ратних дејстава пао између 30 и 50%, ЕУ је одлучила да додели позајмицу овој земљи у висини од девет милијарди евра.

3) ЕФЕКТИ САНКЦИЈА ПРЕМА РУСИЈИ

Европске и америчке санкције Русији и масовна војна и економска помоћ Украјини до данас нису зауставиле ратне операције руске војске у Украјини. Руске трупе у Украјини напредују, додуше доста споро. Европске санкције Русији производе нежељене контраефекте. Примера ради, према подацима *Evrostata* цене енергената у зони евра порасле су преко 39%, док је инфлација достигла рекордних 8,1%, што представља озбиљан удар на животни

стандард становништва.⁴ Рат у Украјини спречава извоз житарица из ове земље чиме је прозрокован раста цена и доведена је у питање прехрана становништва Африке, Латинске Америке и делова Азије. У Русији су западне санкције проузроковале инфлацију од 17%. Европска централна банка разматра повећање каматних стопа ради ограничења раста цена. Међутим, повећање камата утицаће негативно на задуживање и инвестиције предузећа, те западном свету прети опасност од рецесије. Цена рата је све већа – сматра се да су Сједињене Америчке Државе испоручиле Украјини оружје у вредности од шест милијарди долара, док се Немачка спрема да деблокира око милијарду евра војне помоћи. До сада, војна помоћ Украјини углавном се састојала у испорукама оружја из совјетског периода, али су те залихе исцрпљене. У наредном периоду следе испоруке софистициранијег и скупљег западног наоружања. Пуна подршка ЕУ Украјини огледа се и у одлуци од 23. јуна 2022. године, којом је овој земљи додељен статус кандидата за чланство, упркос бројним индикаторима који су говорили о томе да претходно поменута не испуњава тражене Копенхашке критеријуме.⁵ Наиме, Украјина је у рату са Русијом изгубила контролу над око 20% своје територије. Поред тога, украјинска криза је настала, између осталог, јер у довољној мери нису поштована људска права националних мањина, а и функционисање демократског политичког система било је упитно. Украјина је готово једина држава у Европи чији је бруто друштвени производ био у паду последњих година, све због изражене корупције. Дакле, украјинска привреда није показивала довољну издржљивост да би се укључила у европско јединствено тржиште на коме влада оштра конкуренција. Међутим, на одлуку Европљана утицали су политички и геостратешки интереси, као и снажан утицај Сједињених Америчких Држава. Процењено је да треба пружити подршку народу „који гине за европске вредности”.

4) МОГУЋИ ИЗЛАЗИ ИЗ УКРАЈИНСКЕ КРИЗЕ

У вези са изласком из украјинске кризе постоји више сценерија. У наставку анализе износимо неке од њих.

Војни пораз Русије уз промену режима у Москви

Реч је о томе да би Русија ослабљена санкцијама Запада на крају изгубила рат у Украјини, што би опет компромитовало режим председника Владимира

⁴ David Rich, *Guerre en Ukraine : la stratégie occidentale face au cout de l'enlissement*. Интернет: www.france24.com, 25. 6. 2022.

⁵ Cécile Buoauchaud, *L'Ukraine candidate à l'Union européenne: le début d'un long processus vers une adhesion*. Интернет: www.lemonde.fr, 23. 6. 2022.

Путина код руског становништва и изазвало његов пад. У Русији би дошло на власт ново руководство блиско Западу – у том контексту помиње се бивши светски првк у шаху Гари Каспаров или утамничени опозиционар Алексеј Навални. Одговорни за специјалну војну операцију у Украјини били би процесуирани пред Међународним судом за ратне злочине. Реч је очигледно о дугорочном и неизвесном плану кад је реч о његовом исходу. Русија јесте уздрмана економским санкцијама, али није оборена на колена јер се окренула партнерима у Азији и Африци. Поред тога, дошло је до скока цена енергената и житарица па Русија и даље може да остварује солидне приходе. У овом тренутку изгледа да су потребне деценије западних санкција да би могло да се размишља о успешности ове стратегије. Истовремено, долази до економских поремећаја на светском нивоу који у великој мери погађају Европу.

Војна победа Русије уз припајање дела украјинске територије Руској Федерацији

У овом случају санкције Запада уведене Русији остале би на снази, што би изазвало дуготрајну економску кризу у Европи.

Завршетак рата у Украјини закључењем мировног споразума

Овај комплексни споразум садржао би ново разграничење између Русије и Украјине, безбедносне гаранције за Руску Федерацију уз одсуство ширења НАТО на Украјину и подизање западних економских санкција према Русији. Поред тога, било би потребно оснивање нове регионалне међународне организације чији би циљ био увођење сталног дијалога између ЕУ и европских држава ван ње, укључујући Русију који би допринео подизању политичког поверења и решавања спорова мирним путем и компромисом. Дакле, предлог француског председника Емануела Макрона (*Emmanuel Macron*) о Европској политичкој заједници добија прави смисао ако би Русија била саставни део те организације. Немогуће је игнорисати највећу европску државу са 144 милиона становника која чини саставни део европске историје и културе. Предметно решење може да донесе брз излаз из кризе, али зависи од геостратешке процене Сједињених Америчких Држава. Украјинска криза показала је још једном да ЕУ није изградила спољнополитичку и војну самосталност, односно да је у потпуности зависна од НАТО и америчког савезника.⁶

⁶ Philippe Moreau Defarges, *Les institutions europeennes*, Armand Colin, Paris, 1998; Jean Boulouis, *Institutionnel de l'Union europeenne*, Montchrestien, Paris, 1995; Louis Cartou et. al, *L'Union europeenne*, Dalloz, Paris, 2006; Michel Clapie, *Manuel des institutions europeennes*,

5) ПОВРАТАК ДИПЛОМАТИЈЕ НА СВЕТСКУ СЦЕНУ

У овом тренутку обе стране остају при својим позицијама одлучне да добију рат у Украјини. Председник Украјине Володимир Зеленски (*Volodymyr Zelensky*), сматра да би његова земља могла да однесе превагу у наредних шест месеци, односно да врати изгубљене територије уколико би била масовно снабдевена тешким наоружањем западне производње.⁷ С друге стране, Руска Федерација припрема припајање „ослобођених области” додељивањем руског држављанства, обновом ратом порушенх градова и одржавањем референдума о уједињењу са Русијом. У исто време поједине истакнуте дипломате, попут Хенрија Кисинџера (*Henry Kissinger*), заговарају повратак дипломатије на светску сцену. Преговорима ради постизања мира мора се дати предност, зарад кога би Украјина требала да се одрекне дела своје териотрије.⁸ Украјина не би требала да буде доведена у положај да бира између две стране, већ би требала да постане мост између њих, што би опет вратило Русију у европске послове. Јирген Хабермас (*Jürgen Habermas*) сматра пак да војна ескалација представља озбиљну претњу за наставак преговора. Америчка спољнополитичка доктрина по којој да би се одржала светска доминација – потребно је стратешки одвојити Европу од Русије – заживела је у пракси. Међутим, други део поменуте стратегије – који налаже да је неопходно да се направи полтички и економски јаз између Русије и Кине – доживео је слом. Ратом у Украјини постигнуто је супротно. Никада западни савез није више приближио ова два светска гиганта. Руси и Кинези су разумели да једино у чврстом савезу могу да се одупру америчкој хегемонији. И не само то, америчку политику санкција према Русији није прихватио добар део азијских, афричких и латиноамеричких држава. Западни савез никада није био усамљенији на светској политичкој сцени. Политика санкција и војних интервенција правдана заштитом људских права и демократских вредности досегла је своје лимите. У свету је преовладало уверење да овде није реч о заштити демократских вредности, већ геостратешких интереса Сједињених Америчких Држава. Западној пропагандној машинерији се све мање верује. Следствено све говори о томе да је неопходна ревизија геостратешке стратегије западног савеза да би се избегао његов директан војни сукоб са Русијом, Кином или са обе државе истовремено. Одржавање светског мира и стабилности у условима пролиферације нуклеарног

Flammarion, Paris, 2010: Душан Сиђански, *Федералистичка будућност Европе*, Просвета, Београд, 1996; Сајмон Хикс, *Политички систем Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2007.

⁷ France 24, Archives. Интернет: www.france24.fr; 17.6.2022.

⁸ Olivier Chantreaux, “L’Ukraine et l’ordre du monde”, *Conflits, Revue de géopolitique*. Интернет: www.revueconflits.com, 10.6.2022.

наоружања, према мишљењу аутора, захтевало би суптилну вештину прављења компромиса, уз постојање свести о сопственим ограничењима.

6) ИЗВОРИ:

- Berramdane, Abdelkhaleq, Rosseto, Jean, *Droit de L' Union europeenne*, Montchrestien, Paris, 2010.
- Boulouis, Jean, *Institutionnel de l'Union europeenne*, Montchrestien, 5 edition, Paris, 1995.
- Cartou, Louis, Clergerie, Jean-Louis, Gruber, Annie, Rambaud, Patrick, *L'Union europeenne*, Dalloz, 6 edition, Paris, 2006.
- Chantriaux, Olivier, "L'Ukraine et l'ordre du monde", *Conflits, Revue de géopolitique*, Интернет: www.revueconflits.com, 10.6.2022.
- Clapie, Michel, *Manuel des institutions europeennes*, Flammarion, 3 edition, Paris, 2010.
- European Council, *Press releases and statements*. Интернет: www.consilium.europa.eu, 23.6.2022.
- France 24, *Archives*. Интернет: www.france24.fr, 17. 6.2022.
- Хикс, Сајмон, *Политички систем Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Isaac, Guy, Blanquet, Marc, *Droit general de L'Union europeenne*, Sirey, 10 edition, Paris, 2012.
- Jacque, Jean Paul, *Droit institutionnel de L' Union europeenne*, Dalloz, 5 edition, Paris, 2009.
- Kissinger, Heryny, *Diplomatie*, Fayard, Paris, 1996.
- Manin, Philippe, *L' Union europeenne*, Pedone, N 6, Paris, 2005.
- Moreau Defarges, Philippe, *Les institutions europeennes*, Armand Colin, 3 edition, Paris, 1998.
- Rideau, Joel, *Droit institutionnel de L' Union et des communautes europeennes*, L.G.D.J., 4 edition, Paris, 2002.
- Самарџић, Слободан, *Европска унија*, Институт за европске студије, Едиција-Анализе, Београд, 1998.
- Sauron, Jean-Luc, *Comprendre le traite de Lisbonne*, Gualino editeur, Paris, 2008.
- Сиђански, Душан, *Федералистичка будућност Европе*, Просвета, Београд, 1996.
- Simon, Denys, *Le systeme juridique communautaire*, PUF, 3 edition, Paris, 2001.
- Зечевић, Слободан, *Институционални систем и право Европске уније*, Институт за европске студије, Београд, 2015.

Зечевић, Слободан, *Испричај ми причу о Србији и Европској унији*, Академска књига – Нови Сад, Институт за европске студије – Београд, 2018.

**RESTORATION OF EUROPEAN SECURITY
AND RETURN OF DIPLOMACY TO THE WORLD STAGE**

Summary: Europe is affected by a war in which two large European countries, Russia with 144 and Ukraine with 45 million inhabitants, are participating. We are talking about significant global producers of energy and grains. The consequences of the war are felt by all the inhabitants of Europe, primarily through rising prices, inflation and falling rates of economic growth. While both sides remain resolute in their positions, at the same time some prominent diplomats, such as Henry Kissinger, are advocating the return of diplomacy to the international scene. Maintaining world peace and stability in the conditions of the proliferation of nuclear weapons requires the subtle skill of making compromises, but also the existence of an awareness of one's own limitations.

Keywords: War in Ukraine, EU, sanctions, peacekeeping, diplomacy, economic crisis.